บทที่ 7
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยโครงการ กระบวนการสนับสนุนของพี่เลี้ยงโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพในภาคอีสาน รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี 6 เดือน (มกราคม 2552 – 31 กรกฎาคม 2553) ซึ่งโครงการวิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของพี่เลี้ยงภาคอีสาน
2. เพื่อถอดบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสาน
3. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้โครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพให้กับพี่เลี้ยงภาคอีสาน

ผู้วิจัยได้ทำการสรุปรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและกระบวนการสนับสนุนของ RC/Node ที่มีคุณภาพ เพื่อตอบตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้คือ

ตอนที่ 1 กระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE ภาคอีสาน

แนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยบทบาทพี่เลี้ยง (RC) และ หน่วยประสานงานวิจัย (Node)

ข้อค้นพบจากการวิจัย ในแง่ ปัจจัย เงื่อนไข การสนับสนุนโครงการวิจัยให้เกิดคุณภาพ ของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานทั้ง 3 ระยะ (ดูเนื้อหาในบทที่ 4) นั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ยกระดับเป็นแนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยบทบาทพี่เลี้ยง โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 9 ประการ ภายใต้อักษรย่อว่า “RARELCRAB Model” ซึ่งมีความหมายดังนี้

1. R - Researcher Team Development หมายถึง พัฒนาความรู้และทักษะของทีมวิจัย เป้าหมาย คือ มุ่งสร้างชาวบ้านให้เป็นนักวิจัยมีความรอบรู้เรื่องข้อมูลและการแก้ปัญหาโดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยของตนเอง และมุ่งเน้นให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยอย่างแท้จริง ดังนั้น กระบวนการพัฒนาความรู้และทักษะทีมวิจัย จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการ

ดำเนินงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพ ส่วนกระบวนการพัฒนาความรู้และทักษะทีมวิจัยชุมชนนั้น สามารถทำได้ทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย โดยมีความรู้และทักษะที่จำเป็น เช่น แนวคิดการวิจัยเพื่อท้องถิ่น การแตกกรอบข้อมูลและการเก็บข้อมูล การวางแผนการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงาน และการเผยแพร่ขยายผลการวิจัย ฯลฯ

2. A - Area Analysis and Strategic Planning หมายถึง การศึกษาภาพรวมของพื้นที่หรือทำแผนที่ทางสังคมเพื่อวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวทางสังคม กลุ่มคนต่างๆที่ทำงานในพื้นที่ สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น และทิศทางการพัฒนาพื้นที่ เพื่อนำมากำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์การทำงาน และสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพที่เหมาะสมและสอดคล้องต่อการแก้ปัญหาพื้นที่ รวมไปถึงการกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงาน ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาวร่วมกันระหว่างพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาและทีมวิจัย

3. R - Research Ploblem Analysis หมายถึง วิเคราะห์ปัญหาการวิจัย หมายถึง การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัยให้ตรงตามความต้องการของคนในชุมชน และชุมชนต้องการแก้ปัญหาร่วมกัน คนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงนักวิจัยหลักเท่านั้น แต่หมายรวมถึงกลุ่มคนในชุมชนทุกกลุ่ม และอาจรวมไปถึง นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และข้าราชการในพื้นที่ ที่มีศักยภาพสามารถทำงานเป็นทีมวิจัยชุมชนได้ ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาเพื่อพัฒนาโจทย์วิจัย พี่เลี้ยงจำเป็นต้อง มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลายเพื่อช่วยในการค้นหาคน และคัดเลือกทีมวิจัยที่มีศักยภาพไปพร้อมๆกัน ด้วยเหตุนี้ พี่เลี้ยงจึงต้องกำหนดคุณสมบัติพื้นฐานของนักวิจัยและทีมวิจัย ที่สำคัญๆต่อการทำวิจัยให้เกิดคุณภาพไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

4. E - Evaluation and Supporting ประเมินผลและติดตามสนับสนุน หมายถึง การประเมิน จุดอ่อน จุดแข็ง ของทีมวิจัยเพื่อหาแนวทางสนับสนุนให้ตรงจุด ซึ่งการจะสนับสนุนทีมวิจัยให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น พี่เลี้ยงจำเป็นต้องมองเป้าหมายระยะยาวของโครงการวิจัยให้ชัดเจน และวิเคราะห์ประเมินศักยภาพ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัด (SWOT) ของนักวิจัยและทีมวิจัยเป็นระยะๆ เพื่อประเมินศักยภาพและพัฒนาการของทีมวิจัยและชุมชนว่า มีความก้าวหน้าหรือมีปัญหาติดขัดในเรื่องอะไร อย่างไร เพื่อหาแนวทางและวิธีการสนับสนุนและสร้างเงื่อนไขให้ทีมวิจัยเกิดการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการและดำเนินงานวิจัยให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การฝึกอบรมทักษะที่จำเป็น การศึกษาดูงาน การจัดสัมมนาทางวิชาการในประเด็นต่างๆ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการประเมินและติดตามผลส่วนใหญ่พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ แบบเป็นทางการ (ตามแผนของโครงการวิจัย) และแบบไม่เป็นทางการ ตามวาระโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น เข้าร่วมงานประเพณีของชุมชน พบปะ พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เป็นต้น

5. L - Learning Network หมายถึง เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง เครือข่ายการเรียนรู้ของนักวิจัยหลายโครงการภายใต้การดูแลติดตามสนับสนุนของ RC/Node เป้าหมายการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำวิจัย ทั้งวิธีคิดและกระบวนการดำเนินงานของแต่ละทีมวิจัย เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานวิจัย รวมไปถึงเพื่อการหนุนช่วยเหลือระหว่างกัน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จึงทำให้ทีมวิจัยได้แนวทางการทำงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยพี่เลี้ยงมีกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย อาทิ เวทีนำเสนอรายงานผลงานวิจัยทั้งรายงานความก้าวหน้าและ ฉบับสมบูรณ์ เวทีสัมมนาทางวิชาการ เวทีถอดบทเรียน การศึกษาดูงาน ฯลฯ

6. C - Co- ordinating ประสานงาน หมายถึง การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและบุคคลภายนอก เพื่อให้มาสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยให้มีประสิทธิภาพ ตามแผนงานโครงการวิจัย และบุคคลหรือหน่วยงานที่ RC/Node เห็นว่ามีศักยภาพและมีความสำคัญที่ควรประสานงานเพื่อมาสนับสนุนทีมวิจัย ได้แก่ 1) นักวิชาการ ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ให้มาสนับสนุนในแง่การเป็นวิทยากรเติมความรู้ทั้งเชิงเนื้อหาและกระบวนการ 2) หน่วยงานราชการต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน สาธารณสุข และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับประเด็นวิจัยนั้นๆ 3) สื่อมวลชนแขนงต่างๆเพื่อช่วยในการเผยแพร่ผลงานวิจัยออกสู่สาธารณะ และ 4) แหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน การฝึกอบรมและประชุมสัมมนาต่างๆ เพื่อเสริมความรู้และทักษะการทำวิจัยให้กับทีมวิจัย

7. R - Research Expand ขยายผลการวิจัย หมายถึง การนำผลงานวิจัยที่โครงการได้ดำเนินงานสิ้นสุดแล้วไปขยายผลเพื่อใช้ประโยชน์ต่อ โดยเป็นภารกิจที่สำคัญที่พี่เลี้ยงต้องดำเนินการสนับสนุนให้เกิดการขยายผลการวิจัยในทุกโครงการ โดยสามารถดำเนินการได้ทั้งระหว่างและสิ้นสุดการทำวิจัย และมีทั้งในส่วนที่พี่เลี้ยงเป็นผู้จัดทำเอง หนุนให้ทีมวิจัยทำ หรือทำร่วมกันกับทีมวิจัยและเครือข่าย ซึ่งการขยายผลการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย มีอยู่ 3 ระดับ คือ 1) ระดับชุมชนวิจัยกับชุมชนวิจัย มีการดำเนินงานในรูปแบบ การเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือชุมชนต้นแบบการแก้ปัญหา เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับทั้งคนในและคนนอกชุมชน 2) ระดับเครือข่ายและหน่วยงานต่างๆ สามารถดำเนินการผ่านนักวิจัยและสื่อเอกสารเผยแพร่รูปแบบต่างๆ เช่น บทความรายงานฉบับสมบูรณ์ หนังสือเล่มเล็ก VCD website ฯลฯ และ 3) ระดับนโยบาย สามารถดำเนินการผ่านเครือข่ายนักวิจัยและสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การสัมมนาต่างๆ โดยการดำเนินงานร่วมกับแหล่งทุนและเครือข่ายทางสังคม

8. A - Analysing the Lesson and Reporting การวิเคราะห์บทเรียนและเขียนรายงาน หมายถึง การวิเคราะห์บทเรียนการทำงานที่ผ่านมาของโครงการวิจัย ทั้งในแง่ ปัญหา

อุปสรรค ปัจจัย เงื่อนไข เพื่อนำมากำหนดเป็นแนวทางการทำงานต่อไปในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาเขียนรายงานวิจัย การวิเคราะห์บทเรียนและเขียนรายงานนั้น พี่เลี้ยงมีกระบวนการดำเนินงานทั้ง 3 ระยะ คือ ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัยและหลังวิจัย ได้แก่ การสรุปผลการทำกิจกรรม การถอดบทเรียนการดำเนินงานทุก 2-3 เดือน เวทีวิเคราะห์ข้อมูล และเวทีการเขียนรายงาน ฯลฯ

9. B - Budgeting งบประมาณ หมายถึง งบประมาณที่ RC/Node นำมาใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประสบผลสำเร็จ เพราะการดำเนินการติดตามเพื่อให้โครงการวิจัยเกิดคุณภาพนั้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนหนึ่ง เพื่อจัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ให้กับนักวิจัย ทั้งในระดับชุมชนวิจัยและระดับเครือข่าย ตลอดจนการสร้างการเรียนรู้ของ RC/Node ด้วยเช่นกัน และงบประมาณอีกส่วนหนึ่งนำไปใช้ในการเดินทางติดตามงานในพื้นที่วิจัย การจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆที่จำเป็น รวมไปถึงค่าตอบแทน และอื่นๆ โดยการบริหารจัดการงบประมาณของ RC/Node ให้ความสำคัญกับหลักการบริหารงบประมาณขององค์กร (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) คือ ถูกต้อง โปร่งใส ประหยัด และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model กับหน้าที่ของผู้บริหารในการจัดการองค์การไว้ 7 ประการหรือที่เรียกย่อว่า (POSDCORB Model) ของ Luther Gulick และ Lyndall Urwick (อ้างใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ: ระบบออนไลน์) คือ 1) Planning การวางแผน 2) Organizing การจัดองค์การ 3) Staffing การจัดการคนเข้าทำงาน 4) Directing การอำนวยการ 5) Co-ordinating การประสานงาน 6) Reporting การรายงาน และ 7) Budgeting งบประมาณ จะเห็นว่าแนวคิดของ POSDCORB Model นั้นเน้นที่การบริหารจัดการองค์กร โดยเน้นน้ำหนักควบคุมการบริหารโดยผู้บริหารองค์กรเป็นพื้นฐานสำคัญ แต่แนวคิด RARELCRAB Model เป็นการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เน้นการสร้างงานให้มีคุณภาพ โดยการพัฒนาและติดตามสนับสนุน การทำงานอย่างต่อเนื่องและใกล้ชิด ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง การวางแผน การพัฒนาทักษะ การประสานงาน การวิเคราะห์และสรุปบทเรียน รวมไปถึงการขยายผลงานอย่างกว้างขวาง ซึ่งทั้งหมดเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานสำคัญ

เช่นเดียวกันถ้าเปรียบเทียบหลักการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model กับวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA (ออนไลน์) ที่มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) Plan คือ การวางแผนจากวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้น 2) Do คือการปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้อย่างเป็นระบบ และมีความต่อเนื่อง 3) Check คือ การตรวจสอบผลการ

ดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน ของแผนงานว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนงานในขั้นตอนใดบ้าง และ 4) Action คือ การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ผลสำเร็จ เพื่อนำไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป ก็จะเห็นว่า PDCA เน้นกระบวนการบริหารงานคุณภาพใน 4 ขั้นตอนเท่านั้น คือ คิด ทำ ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงเท่านั้น แต่การบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น RARELCRAB Model จะเน้นการสร้างคุณภาพงานที่คลอบคุลมทั้งระบบ คือ คิด วิเคราะห์ ทดลองทำ ประเมินผลและติดตาม สร้างการเรียนรู้ร่วม ประสานการสนับสนุน ขยายผล สรุปบทเรียนและเขียนรายงาน นอกจากนี้ยังรวมถึงบริหารจัดการงบประมาณด้วย ซึ่งทุกกระบวนการดังกล่าวเน้นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐานสำคัญ

การใช้ประโยชน์จาก แนวคิด "RARELCRAB Model"

แนวคิดการบริหารงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดยบทบาทพี่เลี้ยง RC/Node (RARELCRAB Model) นี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์การทำงานของพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานจำนวนหนึ่ง ที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ คือสามารถสร้างให้เกิดโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ เกิดผลกระทบต่อการแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง มีรูปธรรม และข้อมูลที่เชื่อถือได้

แนวคิดการบริหารงานวิจัยแบบ RARELCRAB Model จึงสามารถนำไปปรับใช้ในการสนับสนุนโครงการวิจัยและพัฒนาอื่นๆให้เกิดประสิทธิภาพได้เช่นกัน แต่มีเงื่อนไขว่างานวิจัยและพัฒนาดังกล่าวนั้น ต้องมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับบริบทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นการแก้ปัญหาชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน กล่าวคือ เป็นงานวิจัยที่มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ และมีการบูรณาการสูง และยังมีคุณสมบัติเป็นงาน R&D และ D&R คือ เป็นทั้งงานวิจัยและพัฒนาอยู่ด้วยกัน และหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริงและเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมตลอดเส้นทางของงานวิจัย

ดังนั้น แนวคิด RARELCRAB Mode สามารถนำไปใช้ในการบริหารงานวิจัยและพัฒนาได้ในทุกองค์กรหน่วยงาน ที่มีพื้นฐานการทำงานวิจัยเพื่อพัฒนา ภายใต้บริบทของการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทอื่นๆได้ โดยพิจารณาจาก เงื่อนไข ปัจจัยต่างๆที่แตกต่างกันออกไป

ตอนที่ 2 องค์ความรู้ในด้านบทเรียนโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีคุณภาพของภาคอีสานในภาพรวม พบว่ามีประเด็นที่พบจากการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้

1. โจทย์วิจัยและปัญหาการวิจัย เป็นเรื่องของคนในชุมชน ที่ผ่านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันมาแล้ว และคนส่วนใหญ่ต้องการแก้ปัญหานี้ อยากให้ทำวิจัยเรื่องนี้

2. ทีมวิจัย มีองค์ประกอบและคุณลักษณะที่สำคัญ เช่น มีความมุ่งมั่นทำงานเพื่อชุมชน พยายามหาหนทางแก้ปัญหานั้นๆอย่างต่อเนื่อง แบ่งบทบาทการบริหารงานวิจัย เช่น คนอำนวยการ คนประสานงาน คนบันทึกข้อมูล คนเขียนรายงาน คนทำการเงิน/บัญชี และคนประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

3. หัวหน้าโครงการวิจัย มีบุคลิกและคุณลักษณะ ที่สำคัญ เช่น มีจินตภาพในการมองปัญหา และการแก้ปัญหาที่ชัดเจน/ยาวไกล มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับประเด็นนั้นๆ มาระดับหนึ่ง มีความสามารถในการมองคน เห็นศักยภาพคน ประสานคนได้ ใช้คนทำงานเป็น ฯลฯ

5. การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและชุมชน ก่อนการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายและกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกัน

6. การสร้างทีมเก็บข้อมูล อันเป็นการสร้างพื้นฐานของการมีส่วนร่วม และการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชน และการจัดการกับข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ

7. การเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมและการสรุปข้อมูลร่วมกันของทีมงาน ทำให้ทีมวิจัย ทีมอาสาสมัครเก็บข้อมูล และคนในชุมชนที่ร่วมเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวในชุมชนของตัวเองมากขึ้น

8. การสร้างการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่หลากหลาย เพื่อร่วมทำงานวิจัย ในกระบวนการต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน (กลุ่มหลักในการทำงานวิจัย) กลุ่มเยาวชน และเด็กนักเรียนพระสงฆ์ นักวิชาการในชุมชน กลุ่มสมาชิกองค์กรท้องถิ่น และส่วนราชการในท้องถิ่น เป็นต้น

การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน "การคืนข้อมูลสู่ชุมชน" เพื่อตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลเพิ่มจากประเด็นที่ตกหล่น ร่วมกันของคนทั้งชุมชน ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของข้อมูล และตระหนักในปัญหา

9. การเตรียมการก่อนกิจกรรม การสรุปบทเรียนหลังกิจกรรม และการวางแผนงานเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมวิจัยดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย หรือตอบคำถามการวิจัย

10. การบันทึกกิจกรรมและเก็บข้อมูลอย่างรัดกุม ทั้งการเขียนในรูปแบบต่างๆ

การบันทึกเสียง การถ่ายภาพ และการบันทึกสังเกตการณ์ โดยไม่ให้ตกหล่นในทุกกิจกรรม และมีการเก็บรวบรวมไว้เป็นอย่างดี มีการสรุปและทบทวนข้อมูลกันเป็นระยะๆ

11. การศึกษาดูงาน เป็นกิจกรรมวิจัยที่สำคัญมาก ในการสร้างการเรียนรู้ให้กับทีมวิจัยและคนในชุมชน เป็นการศึกษาดูงานที่มีเป้าหมายและมีการวางแผนอย่างรอบด้านและหวังผลทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาและการแสวงหาทางออกร่วมกัน และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับทีมวิจัยอีกด้วย

12. การประชาสัมพันธ์ และขยายแนวคิดงานวิจัยให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกช่องทาง ทั้งกิจกรรมทางสังคมและ ในประเพณี/วัฒนธรรมชุมชน เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างกระบวนการคิดและการหาทางออกของคนในชุมชนต่อการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน

13. การเขียนรายงานวิจัย เป็นกระบวนการและขั้นตอนที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทีมวิจัยในแง่การวิเคราะห์ข้อมูล และจัดระบบข้อมูล อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการนำเสนอข้อมูลเพื่อการเผยแพร่และขยายผลในระยะต่อไป

14. กระบวนการทำงานร่วมกันกับทีมที่ปรึกษา ภายใต้บทบาทการสนับสนุนของที่ปรึกษา ทั้งการพัฒนาโจทย์วิจัย การสร้างทีมและเตรียมทีมวิจัย การเสริมความรู้ประสบการณ์ในกระบวนการวิจัย การจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่างๆ และการขยายผลการวิจัยสู่สาธารณะ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการประสานสื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย

ตอนที่ 3 กระบวนการถอดบทเรียนและการเรียนรู้โครงการวิจัยที่มีคุณภาพของ RC/NODE ภาคอีสาน

เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้เข้าร่วมทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทีมวิจัยโครงการที่มีคุณภาพ (เด่น-ดี) และ กลุ่มพี่เลี้ยง RC/Node ภาคอีสาน ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการถอดบทเรียนและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติการและสรุปผล ซึ่งให้เน้นให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น เปิดใจเรียนรู้ร่วมกันอย่างเต็มที่ รวมไปถึงการให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญๆต่อกระบวนการถอดบทเรียน โดยสรุปมีขั้นตอนการเรียนรู้ร่วมกันแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. ช่วงก่อนถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และการถอดบทเรียนระดับNode โดยมีขั้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือ 1) การคัดกรองโครงการวิจัยต้นแบบในการถอดบทเรียน 2) การเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่ในด้านต่างๆ เช่น การประสานทีมวิจัยเพื่อ

สร้างความเข้าใจในโครงการ การเตรียมสถานที่ อาหาร ที่พัก และเวลาในการประชุม 3) เตรียมประเด็นที่สำคัญๆในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ให้พี่เลี้ยงช่วยชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและจุดเด่นของโครงการ และบทเรียนที่สำคัญจากโครงการวิจัย เป็นต้น และ 4) ให้แต่ละคนได้ออกแบบกรอบแนวคำถามโดยให้ยึดกรอบของวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นหลัก

2. ช่วงระหว่างการลงพื้นที่ถอดบทเรียนระดับโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ และการถอดบทเรียนระดับ Node เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ซักถามแลกเปลี่ยนกันอย่างเต็มที่ภายใต้ข้อตกลงและระยะเวลาที่กำหนดไว้ร่วมกัน ดังนี้ 1) ให้ถามทีละคน และให้ถามคนละ 1-2 คำถามก่อน 2) ให้ใช้คำถามที่มีประเด็นต่อเนื่องกัน ไม่ข้ามหรือขัดแย้งกัน 3) หากมีการถามนอกประเด็นทีมวิจัยหรือที่ปรึกษาจะถามแทรกเพื่อให้เข้ากรอบของโครงการทันที 4) ประเด็นใดที่สำคัญจะให้เวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้มากที่สุด 5) การเขียนสรุปข้อมูลลงกระดานเป็นระยะๆให้เห็นประเด็นสำคัญๆร่วมกัน และ 6) เปิดโอกาสให้นักวิจัยถามกลับ และแลกเปลี่ยนประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน

3. ช่วงหลังถอดบทเรียน เป็นการสรุปประเมินองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ 1) เชิญที่ปรึกษาช่วยประมวลผลข้อมูลทั้งหมด และสรุปนำเสนอภาพรวมให้กับโครงการวิจัย และ Node ได้ทบทวนและเรียนรู้ร่วมกันอีกครั้ง 2) ให้ทีมพี่เลี้ยง (Node) ที่สนับสนุนโครงการที่มีคุณภาพ ช่วยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม 3) เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมทุกคน ได้ช่วยให้ข้อเสนอแนะต่อโครงการวิจัยและ Node 4) ให้ทีมวิจัยช่วยแลกเปลี่ยนพร้อมกับให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดเวทีถอดบทเรียน และ 5) ทีมถอดบทเรียนกล่าวปิดการประชุมพร้อมกับแจกแบบประเมินผลการเรียนรู้จากการถอดบทเรียนให้กับ พี่เลี้ยง (Node) ที่เข้าร่วมทั้งหมด

การเรียนรู้ของ RC/Node ต่อกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ

พบว่ามีประเด็นเรียนรู้หลักๆ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการถอดบทเรียน มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

1.1 แนวคิด/หลักการในการถอดบทเรียน

1.2 แนวปฏิบัติและเครื่องมือ วิธีการที่ใช้ เน้นเรียบง่ายเป็นธรรมชาติ เป็นกันเองสอดคล้องกับสภาพชุมชน (การประชุมกลุ่มย่อย เป็นหลัก)

1.3 กระบวนการวางแผนงาน ตั้งแต่ การเตรียมการ การถอดบทเรียน การตั้งคำถาม การจับประเด็น และการเชื่อมโยงข้อมูล และ การสรุปประมวลผลการเรียนรู้

1.4 การประยุกต์ใช้ในการทำงาน RC/Node ได้ทั้งระดับ Node และสนับสนุนทีมวิจัย

2. บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น ดังนี้

2.1 คุณสมบัติของนักวิจัยที่พึงปรารถนา

2.2 การสร้างทีม และแบ่งบทบาททีมวิจัย

2.3 การเตรียมความพร้อมในเรื่องต่างๆ "ทีมข้อมูล" และ "การเก็บ/การบันทึกข้อมูล"

2.4 การเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือ และวิธีการต่างๆที่สอดคล้องกับประเด็นศึกษา และการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนทุกระดับ

2.5 การสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนทุกระดับ

2.6 การบริหารจัดการการเงินและบัญชีโครงการ

2.7 การประสานความร่วมมือกับ อปท. และหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2.8 การเขียนรายงานวิจัย

3. แนวทางการทำงานของ RC/Node ต่อการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ในหลายประเด็น แบ่งได้ดังนี้

3.1 ระยะก่อนทำวิจัย ได้แก่ ความเป็นมาของ การศึกษาข้อมูลชุมชนก่อนการพัฒนาโครงการ กระบวนการค้นคน สร้างทีม การวิเคราะห์ปัญหาและการพัฒนาโจทย์

3.2 ระยะระหว่างทำงานวิจัย ได้แก่ การเตรียมความพร้อมทีมวิจัย การเรียนรู้และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัย การสรุปข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและการเขียน

3.3 ระยะหลังทำงานวิจัย ได้แก่ การยกระดับนักวิจัยสู่ความเป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยใหม่ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ การผลักดันเชิงนโยบาย การประสานสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ฯลฯ

สรุปว่า บทเรียนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคอีสานที่มีคุณภาพ และบทเรียนการสนับสนุนโครงการของศูนย์ประสานงาน (Node) ที่มีคุณภาพ นั้นมีคุณูปการอย่างมากต่อการสร้างคน พัฒนาคนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง โดยมีรูปธรรมที่เห็นเป็นประจักษ์ทั้งแก่คนในชุมชน และองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

คุณค่า พลังและความสุขของการวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้น ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการของการทำการวิจัยแบบชาวบ้านนั้นได้สร้างสรรค์พัฒนาท้องถิ่นและสังคมไทยให้อยู่เย็นเป็นสุขได้อย่างมั่นคง และยังช่วยยืนยันว่าการพัฒนาที่มีรากฐานมาจากชาวบ้านดำเนินการค้นหาทางเลือกทางออกด้วยตนเอง เป็นรากฐานที่แท้จริงของสังคมไทยในการสร้างความสุขทั้ง

ปัญญาญาณและจิตวิญญาณให้แก่คนในสังคม ซึ่งควรแก่การผลักดันและขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต

อภิปรายผล

ในแง่กระบวนการสนับสนุนของ RC/Node จากการถอดบทเรียนกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยคุณภาพ ของ RC/Node ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพของ RC/Node ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะแต่ละ Node ล้วนมีความรู้ ความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกันทั้งพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ แนวคิดและวิธีการทำงาน ประเด็นที่สนับสนุนและพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วทำงานผ่านเครือข่ายเดิมที่ตนเองทำงานอยู่แล้วในวงการพัฒนาท้องถิ่นพัฒนาสังคม เพียงแต่เปลี่ยนแนวทางการทำงานใหม่โดยใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือเข้าไปช่วยในการทำงานแก้ปัญหาชุมชนมากขึ้น และได้ผลค่อนข้างดีเกินคาด

แต่ละ Node ล้วนมีต้นทุนการพัฒนาค่อนข้างสูง บางคนทำมานานกว่า 20 ปี ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้า Node ทีมงาน Node การบริหารจัดการโครงการ การวิเคราะห์นักวิจัย และการออกแบบกระบวนการติดตามสนับสนุน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการเสริมความรู้ทักษะ ประสบการณ์ให้กับนักวิจัย การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความสามารถของทีมงาน Node แทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยง สกว. สนับสนุนอยู่ห่างๆ

ผลการศึกษากระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ ของ RC/Node ดังกล่าวนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของ RC/Node ทั้ง Node ใหม่ และ Node เก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้เป็นอย่างดี ตลอดจนพี่เลี้ยง และหน่วยสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในวางแผนติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพได้

ในแง่บทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ จากการถอดบทเรียนโครงการวิจัยคุณภาพ ในครั้งนี้ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เพราะบทเรียนที่ได้ทำให้เห็นถึงปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการทำโครงการวิจัยให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน แต่ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งแต่ละโครงการล้วนมีต้นทุนเดิมค่อนข้างสูง ทั้งในแง่ความโดดเด่นของหัวหน้าโครงการวิจัย ความสามัคคีของทีมวิจัย การบริหารจัดการโครงการ การออกแบบกระบวนการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน และการเรียนรู้ร่วมกัน

ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความสามารถของนักวิจัย และทีมงานแทบทั้งสิ้น โดยมีพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น

ผลการศึกษาบทเรียนโครงการวิจัยเด่นดังกล่าวนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานของนักวิจัยมือใหม่และนักวิจัยเก่าบางคนที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ ตลอดจนพี่เลี้ยง และหน่วยงานสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการสนับสนุนโครงการวิจัย แนวทางการทำงานของนักวิจัย และการวางแผนการติดตามสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพ

ในแง่การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยถอดบทเรียนฯ หากพิจารณาจากแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมแล้วจะเห็นว่าให้ความสำคัญตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งในกระบวนการวิจัยนี้ก็ได้ใช้แนวความคิดดังกล่าวมาใช้ในการทำงานด้วยเชื่อว่าการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม แต่ในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการจริงแล้ว พบว่า การมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมีข้อจำกัดมาก ซึ่งมีปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมหลายประการ ได้แก่

1. ความสนใจใคร่รู้ และความเกี่ยวข้องกับงานที่ทำ (ความต้องการเรียนรู้) ของ RC/Node เป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ แม้ว่าเราต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ แต่ความสนใจใคร่รู้ของผู้เกี่ยวข้องมีน้อย การมีส่วนร่วมก็จะเกิดขึ้นน้อยเช่นกัน เพราะการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นจึงมีเพียงกลุ่มคนที่สนใจจริงๆ เท่านั้นที่เข้ามาร่วมกระบวนการ

2. ความไม่เท่ากันด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิของ RC/Node มีผลต่อการแสดงความคิดเห็นร่วมกันค่อนข้างมาก ซึ่งคนที่มีบทบาทมากมักจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์สูงและมีบทบาทสำคัญในเครือข่ายเท่านั้น ส่วนคนที่ยังอ่อนเยาว์แทบจะไม่มีสิทธิ์เสียงอะไร แม้จะเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นแล้วก็ตาม ทั้งนี้เป็นผลมาจากวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กที่สั่งสมมาแบบนั้น อีกส่วนเป็นเรื่องการยอมรับทางสังคม อีกทั้งมีเวลาที่จำกัดด้วย ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มผู้ใหญ่ ส่วนกลุ่มเด็กมีส่วนร่วมฟังและทำตามค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการใช้วิธีการจัดการประชุมใหญ่

3. เวลาในการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ในทุกขั้นตอนการทำงาน ดังนั้นจึงใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำงานแต่ละขั้นตอน แม้กระทั่งการหาตำแหน่งที่จะประชุมร่วมกันที่ลงตัวที่สุดก็ยังต้องใช้เวลาในการปรึกษาหารือกันมาก ดังนั้น จึงได้มีการทำงานผ่านคณะตัวแทนจำนวนหนึ่งเพื่อวางแผน และ

ตัดสินใจบางเรื่องบางอย่างแทนหมู่คณะทั้งหมด เพื่อให้งานดำเนินไปได้อย่างสะดวกตามเวลาดำเนินโครงการ

4. ความห่างไกลกันของ RC/Node ไม่นับร่วมทีมวิจัย ซึ่งต้องใช้เวลาในการนัดหมายและการเดินทางมาร่วมประชุมเพื่อหารือกันในแต่ละครั้ง เพราะแต่ละคนก็มีภาระงานมาก อีกทั้งต้องเดินทางไกล และใช้เวลาเดินทางมาก จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมแต่ละครั้งแต่ละเรื่องมีต้นทุนด้านเวลา และระยะทางค่อนข้างมาก ดังนั้น จึงใช้วิธีการหารือกันผ่านทางโทรศัพท์เป็นหลัก และการแทรกวาระการประชุมไปด้วยกับการประชุมสัมมนาต่างๆ ของ RC/Node ภาคอีสาน แต่ก็มีเวลาจำกัด ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และหาข้อสรุปได้ในบางเรื่องเท่านั้น อนาคตอาจใช้ช่องทางการสื่อสารอื่นๆร่วมด้วย เช่น internet conference

5. วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วม กระบวนการวิจัยนี้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลัก มีประชุมใหญ่บางครั้ง มีการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามบางส่วน การโทรศัพท์ปรึกษาหารือกัน ในภาพรวมถือได้ว่ามีส่วนร่วมค่อนข้างมากสำหรับกลุ่มคนที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน ทั้ง RC/Node และทีมวิจัยชุมชน แต่ความสำคัญทั้งหมดอยู่ที่การจัดการเวลาทำงานของแต่ละคนให้มีเวลาว่างพอที่จะสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้กับตนเอง

6. งบประมาณสนับสนุน การสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมากนัก อาจมีบ้างในแง่ค่าอาหาร และของว่างในแต่ละวัน ส่วนเรื่องอื่นๆ ชุมชนมีต้นทุนอยู่แล้ว แต่ในระดับเครือข่าย ซึ่งมีพื้นที่ห่างไกลกันมาก ใช้เวลาเดินทางมาก ใช้เวลาประชุมกันมากและบ่อยครั้งตามไปด้วย ใช้เวลาประสานงานมากจึงจะได้ข้อสรุป และยังมีเงื่อนไขข้อจำกัดอื่นๆ แทรกอีกมาก ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนอาศัยงบประมาณดำเนินการ หากไม่มีงบประมาณหรือมีจำกัดเรื่องงบประมาณ การทำงานในระดับเครือข่ายจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ดังนั้นฝ่ายสนับสนุนจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เพราะเรื่องสำคัญไม่น้อยเช่นกัน

ในแง่กระบวนการเรียนรู้ของ RC/Node วิธีการและเครื่องมือที่นำมาใช้ในการสร้างการเรียนรู้ในกระบวนการถอดบทเรียนโครงการวิจัยที่มีคุณภาพ นั้น เน้นการจัดประชุมกลุ่มย่อยเป็นหลัก มีการสัมภาษณ์และสอบถามบางส่วนบางคน มีการกำหนดแนวคำถาม และตั้งคำถาม- ตอบคำถามอย่างต่อเนื่อง และมีการเขียนสรุปประมวลผลองค์ความรู้ที่ได้บนกระดาษฟลิ๊บให้เห็นร่วมกัน ไปพร้อมๆ กัน RC/Node ทุกคนช่วยกันตั้งคำถาม ตามประเด็นที่สนใจ ทีมวิจัยทุกคนช่วยกันตอบคำถามอย่างมั่นใจและตรงกัน ซึ่งใช้เวลาแลกเปลี่ยนกันเกือบ 3 ชั่วโมง ต่อพื้นที่

ในภาพรวมถือได้ว่า กลุ่ม RC/Node ที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียนในแต่ละครั้งแต่ละพื้นที่ได้ความรู้ ทักษะประสบการณ์ ค่อนข้างมาก ทั้งบทเรียนจากโครงการวิจัยคุณภาพ

และบทเรียนการทำงานของ RC/Node ที่สนับสนุนโครงการเด่น- ดี เพราะเป็นการเรียนรู้จากพื้นที่จริง และคนทำจริง ซึ่งประสบผลสำเร็จมาแล้ว สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตนเอง เพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยให้มีคุณภาพในอนาคตได้

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ผู้วิจัยพบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. พื้นที่วิจัยอยู่ห่างไกลกัน ทำให้การเดินทางของทีมวิจัย และทีม RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ ต้องใช้เวลาในการเดินทางนาน อีกทั้งเกิดความเหนื่อยล้าจากการเดินทางที่ยาวไกล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ค่อนข้างมาก

2. เวลานัดหมายไม่ตรงกัน เนื่องจาก ต่างฝ่ายต่างมีภาระความรับผิดชอบมาก ทั้งทีมวิจัยถอดบทเรียน RC/Node เจ้าของพื้นที่ RC/Node ที่เข้าร่วมเรียนรู้ และทีมวิจัยชุมชน จึงทำให้การนัดหมายที่ตรงกันยาก

3. ช่วงเวลาในการเรียนรู้มีข้อจำกัด จึงเน้นการเรียนรู้ในวงเสวนาเป็นหลักไม่ได้ลงพื้นที่พื้นที่รูปธรรม เห็นเพียงบริบทชุมชนเท่านั้น แม้จะมีการประชุมในชุมชนวิจัยก็ตาม เนื่องจากในแต่ละพื้นที่ได้นัดหมายกันไว้พื้นที่ละครึ่งวันเท่านั้น

4. ขาดการประเมินผลการสรุปบทเรียนร่วมกัน หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการถอดบทเรียน จึงทำให้การเรียนรู้ร่วมกันเกิดขึ้นน้อย ร่วมทั้งการนำบทเรียน ข้อแนะนำ ข้อคิดต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับการทำงานของตัวเอง

5. บางโครงการถูกคัดเลือกมาโดยไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบ เช่น เป็นโครงการที่ยังไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ อีกทั้งส่งผลไม่มากนัก ทำให้เสียเวลาในการทำงาน รวมถึงการคัดเลือกหาโครงการใหม่มาทดแทน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อปัญหาจากการวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย มีดังนี้

1. การคัดเลือกพื้นที่วิจัย มีความจำเป็นต้องเลือกพื้นที่ที่มีความใกล้เคียงกัน ทั้งระยะทางและคุณภาพ และอยู่ภายใต้การดำเนินงานของ RC/Node จำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เพื่อความสะดวกต่อการจัดการเรียนรู้ การสรุปบทเรียน และการประสานงานต่างๆ

2. การกำหนดกรอบโครงการเด่น- โครงการดี และรองลงมา รวมถึงการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายโครงการวิจัย ควรทำในระดับเครือข่ายฯ เพื่อสร้างการเรียนรู้ไปด้วยกัน รวมถึงการกำหนดแผนความร่วมมือต่างๆ ด้วย

3. การวางแผนการถอดบทเรียนควรมีการจัดประชุมใหญ่ อย่างมีส่วนร่วมกับทุกฝ่ายโดยเฉพาะ RC/Node เพื่อกำหนดประเด็นศึกษาและแนวคำถาม ประเด็นและรูปธรรมที่ต้องการเรียนรู้ กรอบเวลาในการเรียนรู้ และการสรุปประเมินผลการเรียนรู้

4. ควรมีการนำกระบวนการถอดบทเรียนมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ RC/Node และทีมวิจัย เพราะเป็นเรื่องสำคัญโดยตรงต่อการสร้างกระบวนการคิด การวิเคราะห์และการเชื่อมโยงข้อมูล รวมถึงการนำบทเรียนต่างๆ ไปใช้ในการทำงาน โดยมีการวางแผนจากฝ่ายสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม

5. ฝ่ายสนับสนุนควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับการเรียนรู้ให้กับ RC/Node และทีมวิจัยเด่น เพื่อพัฒนาศักยภาพในการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้เป็นการยกระดับการทำงานของ RC/Node นักวิจัยเด่น เพื่อสร้างงานในประเด็นใหม่ๆ และขยายผลวงกว้างมากขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การศึกษาผลกระทบจากโครงการวิจัยเด่นและดี และโครงการประเภทอื่นๆ หลังเสร็จสิ้นโครงการวิจัยไปแล้ว ว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง

2. การศึกษาเปรียบเทียบโครงการที่มีคุณภาพและโครงการที่ด้อยคุณภาพว่าเกิดจากสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขอะไรบ้าง การศึกษารูปแบบโครงการที่มีคุณภาพในประเด็นต่างๆ ว่ามีการดำเนินการที่แตกต่างกันอย่างไร มีความจำเพาะอะไรบ้าง การศึกษาการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในระดับต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

เนื่องจากในอดีตผู้วิจัย เคยมีประสบการณ์ทำงานกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในบทบาทเจ้าหน้าที่โครงการภาคอีสาน จากบทเรียนการทำโครงการวิจัยในครั้งนี้ ข้อมูลและข้อค้นพบหลายประการ ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการจะพัฒนางานวิจัยโครงการหนึ่งๆให้เกิดประสิทธิภาพสูงได้นั้น องค์กรผู้สนับสนุนจะต้องเน้นและให้ความสำคัญอย่างมากใน 3 เรื่องต่อไปนี้

1. การพัฒนาศักยภาพคนหนุนวิจัย หรือ RC/Node จากการศึกษาวิจัย พบว่าพี่เลี้ยง เป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการสร้างงานวิจัยให้มีคุณภาพ และบนพื้นฐานประสบการณ์ที่แตกต่างกันของพี่เลี้ยงเอง ถือว่าเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนอยู่ด้วยกัน ดังนั้น ผู้ประสานงานในแต่ละภาคของฝ่ายต้องสามารถวิเคราะห์ศักยภาพและแยกแยะ จัดกลุ่มพี่เลี้ยงให้ชัดเจน เพื่อหา วิธีการและเครื่องมือ ในการหนุนเสริมให้ตรงจุด ตรงความต้องการและเท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ก็จะทำให้พี่เลี้ยงสามารถสร้างโครงการวิจัยที่มีคุณภาพและขยายผลงานวิจัยได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งการจะทำในเรื่องนี้ได้ ต้องให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณจำนวนหนึ่ง เพื่อใช้เป็นค่าวิทยากร ค่าเดินทาง หรืออื่นๆที่จำเป็น ต่อการดำเนินการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงดังกล่าวในหลากหลายรูปแบบตามความเหมาะสมที่ได้วิเคราะห์ร่วมกันแล้ว

2. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญ ที่เป็นเงื่อนไขในการสร้างให้โครงการวิจัยเกิดคุณภาพ ดังนั้น องค์กรควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนงบประมาณแผนงานพัฒนาทักษะทีมวิจัยของพี่เลี้ยง ให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม หรือ ควรหาวิธีการหนุนเสริมในรูปแบบอื่นๆเพิ่มเติม ที่ตรงกับความสนใจและสามารถเปิดมุมมองใหม่ๆให้กับนักวิจัยได้

3. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เชิงประเด็นหรือเชิงพื้นที่ เนื่องจากในภาคอีสานพี่เลี้ยงส่วนใหญ่ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เชิงประเด็น อาทิ เด็กและเยาวชน นักวิชาการ การจัดการทรัพยากร ฯลฯ ดังนั้น การจัดเวทีเพื่อเสริมความรู้และทักษะเชิงประเด็นทั้งในระดับภาคอีสานหรือร่วมกับเครือข่ายร่วมกับภาคอื่นๆ เป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่ต้องทำเพื่อสร้างการเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจในเนื้อหาของงาน อันจะนำไปสู่การวางแผนการทำงานของทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้อย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น